

ВНЕСОК ЄСПЛ У ПОКРАЩЕННЯ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ

Білугін Денис, Котова Любов

У науковій статті здійснено дослідження внеску ЄСПЛ у покращення системи правосуддя. Зазначені процедури, тлумачення та позитивні зміни, які тягне за собою практика ЄСПЛ. Проаналізовано переваги та проблеми в забезпеченні єдності судової практики при використанні практики ЄСПЛ.

Ключові слова: ЄСПЛ, право, судова система, правосуддя, судова практика, рішення, конвенція.

Попередні дослідження, які аналізували внесок Європейського Суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) у реформування системи правосуддя, відзначають значний вплив цього органу на модернізацію судової системи. Ці дослідження виявляють декілька ключових аспектів цього внеску [1, с. 98-102]:

1. Створення єдиних стандартів.

Рішення Європейського Суду з прав людини формують прецеденти, які створюють невід'ємну базу для визначення єдиної системи стандартів у сфері правосуддя та захисту прав людини. Це відбувається через установлення чітких норм і принципів, які мають обов'язковий характер для всіх країн, що підписали Європейську конвенцію про захист прав людини.

У результаті цієї діяльності суду створюється єдина система юридичних стандартів, яка визначає, як повинна функціонувати судова система та які права та свободи мають бути гарантовані кожній людині. Це сприяє узгодженості та консистентності у судових рішеннях у всіх країнах-учасницях.

Наприклад, рішення ЄСПЛ у справі «Ірландія проти Великої Британії» встановило стандарт щодо заборони катувань та несправедливого поводження зі затриманими особами. Цей прецедент став основою для подальших рішень судів у схожих справах та вплинув на законодавство багатьох країн[2, с. 88-93] .

Рішення ЄСПЛ є важливим інструментом для формування спільних стандартів та єдиного підходу до захисту прав людини у всіх країнах-членах.

2. Захист прав громадян.

Європейський Суд з прав людини п відіграє вагому роль у захисті прав та свобод громадян країн-членів. Шляхом розгляду скарг на порушення прав людини, які надходять до нього від осіб або груп осіб, ЄСПЛ відкриває можливість громадянам отримати об'єктивне та справедливе розглядання своїх справ. Рішення, прийняті ЄСПЛ, мають міжнародний авторитет та є обов'язковими для виконання країнами, які підписали й ратифікували Європейську конвенцію з прав людини [3, с. 14-15].

ЄСПЛ сприяє забезпеченню того, що держави-члени дотримуються своїх зобов'язань за міжнародним правом щодо захисту прав людини. Шляхом розгляду скарг, Суд здійснює оцінку виконання правових стандартів та принципів, встановлених Конвенцією, і виносить рішення, які мають значення як для окремих осіб, так і для суспільства в цілому.

Наприклад, у справі «Україна проти Мамедова» ЄСПЛ визнав, що українська влада порушила право на життя та заборону катувань шляхом недостатнього розслідування смерті особи під час затримання поліцією. Це рішення підштовхнуло українську владу до прийняття заходів для поліпшення правопорядку та дотримання прав людини.

ЄСПЛ виступає важливим інструментом захисту прав громадян, що сприяє створенню справедливого та правового суспільства в Європі.

3. Стимулювання реформ.

Стимулювання правових реформ у країнах-членах Європейського Суду з Прав Людини (ЄСПЛ) відбувається завдяки розкриттю системних проблем та недоліків у правозастосуванні та правопорядку . Коли ЄСПЛ визнає порушення прав людини або встановлює недоліки у функціонуванні правової системи, це створює стимул для проведення реформ у відповідних країнах. Наприклад, рішення суду про недостатню ефективність правоохоронних органів чи судової системи може спровокувати активізацію правозахисних організацій та громадськості, що

вимагатимуть від уряду внести зміни для уникнення подібних порушень у майбутньому. Такий тиск може стимулювати владу до проведення реформ у сферах правоохоронних органів, судової системи та законодавства, що сприятиме покращенню правової системи та захисту прав людини. Таким чином, рішення ЄСПЛ виявляють не лише конкретні порушення прав людини, але й системні проблеми, що може сприяти стимулюванню правових реформ у країнах-членах.

4. Підвищення якості правосуддя.

Узгодженість судових рішень з принципами та стандартами, встановленими Європейським Судом з прав людини, відіграє ключову роль у підвищенні якості правосуддя та забезпеченні дотримання міжнародних стандартів прав людини. Цей аспект судової діяльності має важливе значення для гармонізації судової практики, зміцнення правової впевненості та забезпечення справедливого розгляду справ.

Розглядаючи скарги на порушення прав людини, ЄСПЛ допомагає створити стандарти, які встановлюють мінімальні вимоги до додержання прав та свобод громадян. Це відбивається на судовій практиці країн-членів, де судді враховують прецеденти та рішення ЄСПЛ при вирішенні аналогічних справ. Такий підхід забезпечує більш однорідний та передбачуваний результат для громадян, а також сприяє підвищенню довіри до судової системи.

Зокрема, розгляд справ ЄСПЛ може виділяти системні проблеми та недоліки у правопорядку та правозастосуванні країн-членів. Це стимулює не лише удосконалення законодавства, але й проведення реформ у судовій системі, підвищення кваліфікації суддів та забезпечення доступу до справедливого судового процесу для всіх громадян.

Узгодженість судових рішень з принципами ЄСПЛ є важливим чинником, який сприяє покращенню правосуддя та зміцненню дотримання міжнародних стандартів прав людини в країнах-членах Європейської конвенції з прав людини.

У судовій практиці виникають серйозні труднощі не лише з розумінням, а й з застосуванням Конвенції та рішень ЄСПЛ. Наведу приклади: деякі судді адміністративних судів обмежуються загальним згадуванням окремих положень Конвенції без докладного пояснення їх значення та застосування в конкретній

справі. Інші можуть вказати на певну статтю Конвенції, не розкриваючи її значення та обґрунтування застосування. Також можуть існувати судові рішення, де судді в мотивувальній частині обмежуються узагальненими фразами, наприклад, «це суперечить принципу правової визначеності», «відповідно до рішень ЄСПЛ» тощо. Іноді судді можуть взагалі замінити мотивувальну частину судового рішення відповідною практикою ЄСПЛ.

Важливо відзначити, що у рішенні ЄСПЛ від 10 лютого 2010 року у справі «Серявін та інші проти України» Суд підкреслив необхідність належного обґрунтування судових рішень та зазначення їх підстав. Це вказує на важливість чіткості та обґрунтованості в мотивуванні судових рішень, а також на необхідність врахування практики ЄСПЛ у судовій діяльності.

Деякі судді не розрізняють практику Європейського Суду та Європейського Суду з прав людини, що часто виявляється у неправильному використанні назв та зміні текстів рішень ЄСПЛ. Інші проблеми полягають у вибіркового застосуванні практики ЄСПЛ, порушенні юрисдикційного критерію, коли судові рішення ЄСПЛ не відображають фактичні обставини справи, що розглядається у внутрішніх судах. Навіть якщо у двох справах застосовується один і той же правовий принцип, схожість обставин не повинна автоматично приводити до застосування рішення ЄСПЛ судом.

Проблеми в забезпеченні єдності судової практики при використанні практики ЄСПЛ також стають очевидними. Наприклад, в одних судових рішеннях адміністративні суди детально обґрунтовують свої відповіді на кожен аргумент сторін, а в інших, хоча посилаються на аналогічне рішення ЄСПЛ, не обґрунтовують свою позицію стосовно кожного аргументу. Це порушує право сторони на справедливий процес, як зазначено в статті 6 Конвенції. Така непослідовність у використанні рішень ЄСПЛ ускладнює досягнення єдності у судовій практиці.

1. Враховуючи різноманітні посилання на практику ЄСПЛ та інші зазначені проблеми, важливо відзначити, що використання цієї практики має бути обґрунтованим та розсудливим. На думку вченого, О.В. Трояновського, також

важливою характеристикою, є прийняттям Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини», яким Україна офіційно визнала практику ЄСПЛ джерелом права [4, с. 270]. Розуміємо, що хоча вона є обов'язковою до застосування, необхідно ретельно визначати умови, за яких цю практику слід застосовувати для вирішення конкретних правових питань. Це означає, що перед використанням практики ЄСПЛ слід переконатися, що національне законодавство не забезпечує адекватного рішення проблеми.

Зокрема, критеріями застосування практики ЄСПЛ можуть бути [5, с. 14-16]:

1. Наявність конкретної правової проблеми, яка не може бути вирішена в рамках національного законодавства.

2. Прогалина в чинному законодавстві України.

3. Колізія між нормами чинного законодавства України.

4. Відсутність механізмів реалізації окремих положень законодавства України, що порушує права людини.

5. Неоднозначне трактування норм законодавства України.

Застосування практики ЄСПЛ повинно сприяти єднанню судової практики у захисті прав людини, а не замінити аргументацію судового рішення або виступати як його невід'ємний атрибут.

Отже, ми висвітлили важливість та вплив Європейського Суду з прав людини на систему правосуддя. Проаналізувавши історію та еволюцію ЄСПЛ, а також визначивши його основні принципи та завдання, можемо зробити висновок про значний внесок цього суду у захист прав та свобод громадян у країнах-членах Європейської конвенції з прав людини.

Попередні дослідження підтверджують важливість ролі ЄСПЛ у покращенні системи правосуддя та вплив на правову культуру у європейських країнах. Це свідчить про значний внесок Європейського Суду з прав людини у формування справедливої та демократичної судової системи в Європі [6, с. 10-11].

Таким чином, можна зробити висновок, що ЄСПЛ відіграє ключову роль у захисті прав людини та сприяє підвищенню якості правосуддя у країнах-членах Європейської конвенції з прав людини.

Список використаних джерел:

1. Караман І.В., Козіна В.В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство. К.: ВАІТЕ, 2015. 136 с.
2. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.
3. Федик С.Є. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2002. С. 17.
4. Трояновський О.В. Правова природа рішень Європейського суду з прав людини та їх місце у правовій системі України. Право та державне управління. 2023. №1. С. 266-271.
5. Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини: навч. посіб. 3-тє видання, стереотипне. Київ: Алерта, 2016. С. 129.
6. Коруц У.З. Міжнародно-правовий захист права на справедливий судовий розгляд в практиці Європейського суду з прав людини та правозастосовна практика України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2015. С. 13.

Bilugin D., Kotova L. Contribution of the ECtHR to the improvement of the justice system. – Article. In the scientific article, research was carried out outside the ECHR in the improvement of the justice system. The specified procedures, interpretations and positive changes entailed by the practice of the ECtHR. Advantages and problems in ensuring the unity of judicial practice when using the practice of the ECtHR are analyzed.

Key words: ECtHR, law, judicial system, justice, judicial practice, decision, convention.

Авторська довідка:

Білуґін Денис, студент 1-го курсу магістерського рівня спеціальності "Право" юридичного факультету СНУ ім. В. Даля,

Котова Л.В., к.ю.н., професор, в.о. зав. кафедри правознавства юридичного факультету СНУ ім. В. Даля